

Bogna Kaczorowska

Ogólnopolska konferencja “Współczesne problem ochrony prawnej dziedzictwa kultury”, Wrocław, 28 listopada 2011 r.

Ochrona Zabytków 63/1-4 (248-251), 305-312

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ogólnopolska konferencja „Współczesne problemy ochrony prawnej dziedzictwa kultury”

Wrocław, 28 listopada 2011 r.

Bogna Kaczorowska

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

KATEDRA KRYMINALISTYKI WYDZIAŁU Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego zorganizowała Ogólnopolską Konferencję „Współczesne problemy ochrony prawnej dziedzictwa kultury”, która odbyła się 28 listopada 2011 r. we Wrocławiu. W obradach uczestniczyli przedstawiciele środowiska akademickiego, reprezentanci instytucji kultury oraz organów ścigania.

Otwarcia konferencji dokonał prodiakan Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego prof. dr hab. Karol Kiczka, wskazując na znaczenie problematyki objętej programem konferencji nie tylko dla środowiska prawników, w tym badaczy z obszaru zarówno prawa publicznego, jak i prawa prywatnego, ale także dla szeroko rozumianego obrotu rynkowego, co sprzyja poszerzeniu wiedzy na temat prawnej ochrony dziedzictwa jako materii objętej wieloaspektową regulacją i podjęciu dyskusji nad ważkimi problemami. W imieniu organizatorów uczestników konferencji powitał także dr hab. Maciej Trzeciński (Katedra Kryminalistyki Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego), który zwrócił uwagę na obserwowaną dynamikę rozwoju problematyki prawnej ochrony dóbr kultury i jej przekrojowy charakter, owocujący licznymi zagadnieniami badawczymi, ujawniającymi się na styku domeny zabytków z poszczególnymi dziedzinami prawa.

Ponadto uczestnicy konferencji mieli okazję zwiedzić towarzyszącą obradom wystawę pt. „Policja w ochronie dziedzictwa narodowego”, prezentującą osiągnięcia organów ścigania w zakresie zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu kultury.

Pierwszą sesję konferencji rozpoczął prof. dr hab. Wojciech Kowalski (Uniwersytet Śląski), który wystąpił z referatem „Tytuł prawny do zabytków wywiezionych z Wrocławia pod koniec i po zakończeniu II wojny światowej”. Referent punktem wyjścia rozważań uczynił pojęcie restytucji dóbr kultury, odwołując się do rzymskiej zasady *restitutio ad integrum* dotyczącej przywrócenia stanu poprzedniego. Dokonując retrospektywnego przeglądu regulacji prawnych poświęconych ochronie dziedzictwa, zwrócił szczególną uwagę na art. 27 regulaminu wykonawczego do IV konwencji haskiej obejmującej prawa i zwyczaje wojny lądowej, przewidujący obowiązek stosowania podczas oblężeń i bombardowań wszelkich niezbędnych środków służących oszczędzeniu obiektów takich jak świątynie, gmachy służące celom nauki, sztuki i dobroczynności, pomniki historyczne, podkreślając jednocześnie, zwłaszcza w kontekście grabieży dóbr kultury, odniesienie hipotezy cytowanego przepisu do sytuacji konfliktu zbrojnego. Wyeksponowane zostało ponadto znaczenie art. 56 regulaminu do IV konwencji haskiej, który statuuje obowiązek poszanowania dziedzictwa stanowiącego własność gmin, instytucji kościelnych, dobroczynnych, wychowawczych oraz instytucji sztuk

pięknych i naukowych, chociażby należących do państwa, i przewiduje traktowanie ich jak własności prywatnej. Odnosząc się do problemu restytucji dóbr kultury, prelegent wskazał na różnicę między przyjętą po wojnach napoleońskich zasadą identyfikacji (przewidującą obowiązek zwrotu tych samych obiektów) a wprowadzonym na gruncie traktatu wersalskiego² modelem restytucji zastępczej (zakładającej zwrot obiektów podobnych, takich samych). W kontekście pytania o status prawny trzech głównych samorządowych muzeów wrocławskich jako sukcesorów i przysługiwanie im tytułu prawnego do dóbr kultury podkreślił, że są one objęte dyspozycją art. 56 regulaminu haskiego, co przemawia na rzecz rozstrzygnięcia, że zbiory dóbr kultury znajdujące się na ziemiach zachodnich powinny być pozostać w dyspozycji tych instytucji. Tym samym zasadne jest wywodzenie z art. 56 regulaminu do IV konwencji haskiej tytułu prawnego państwa polskiego do żądania zwrotu wywiezionych po 1945 r., np. z Wrocławia, obiektów należących do publicznych zbiorów dóbr kultury.

Doktor Monika Drela (Uniwersytet Wrocławski) w przedstawionym referacie zatytułowanym „Dobro kultury jako towar konsumpcyjny – problemy w stosowaniu przepisów ustawy o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej” zwróciła uwagę na trudności ujawniające się na styku praktyki obrotu zabytkami z regulacjami prawnymi stworzonymi z przeznaczeniem do obrotu masowego. Referentka podjęła próbę krytycznej oceny, czy trafnym rozwiązaniem okazuje się stosowanie regulacji ustawy z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego (dalej jako u.s.w.s.k.)³ także do zabytków. Zwracając uwagę na specyfikę stosunku prawnego sprzedaży konsumenckiej pod względem podmiotowym, wskazała na charakterystyczne dla niego założenia dotyczące zachowania równowagi kontraktowej między stronami i ochrony konsumenta jako strony instytucjonalnie typowo słabszej. Zaznaczyła ponadto, że definicje legalne sprzedawcy i konsumenta funkcjonujące na gruncie kodeksu cywilnego (dalej jako: k.c.) nie znajdują zastosowania do u.s.w.s.k.⁴ W odniesieniu do odmienności obrotu dziełami sztuki podkreślono, że w ramach stosunku sprzedaży zabytku antykwariusze lub domy aukcyjne mogą występować w roli pośredników lub zastępców pośrednich. Analizując zakres przedmiotowy u.s.w.s.k.,

prelegentka nawiązała do definicji ustawowej towaru konsumpcyjnego⁵, zestawiając ją z definicją słownikową pojęcia „konsumować” (zużywać), co pozwala na wyprowadzenie wniosku o wykluczeniu możliwości stosowania definicji towaru konsumpcyjnego w odniesieniu do zabytku, z istoty prawnej ochrony zabytków wynika bowiem zakaz zużywania. Ponadto wyekspozowano argumenty przemawiające za dyskwalifikacją utożsamiania zabytku z kategorią produktu. O ile za produkty uznaje się rzeczy ruchome oznaczone co do gatunku (zastępowalne), o tyle materialne dobro kultury należy kwalifikować zawsze jako rzecz oznaczoną co do tożsamości, nawet jeśli przedmiotem obrotu jest kolejny obiekt danego typu, każdorazowo bowiem kryterium przesądzające stanowi proveniencja konkretnego obiektu (pochodzenie od danego właściciela, kontekst historyczny) i oryginalność. Równocześnie charakteryzujące towar konsumpcyjny właściwości określane w sposób rodzajowy należy przeciwstawiać właściwościom jednostkowego dobra kultury o walorze oryginalności. Co więcej, ze względu na cechy towaru konsumpcyjnego możliwa jest w odniesieniu do niego wymiana, w odniesieniu do zabytku natomiast wymiana jest co do zasady niemożliwa. W ramach rozważań na temat odpowiedzialności sprzedawcy prowadzonych na tle art. 4 u.s.w.s.k. referentka zwróciła uwagę na szczególne trudności dowodowe w przypadku fałszerstw zabytków w kontekście przeniesienia na sprzedawcę ciężaru dowodu w zakresie zgodności towaru z umową. Tego rodzaju rozkład ciężaru dowodu, motywowany dążeniem do zapewnienia szczególnie intensywnej ochrony konsumentowi jako stronie uznawanej za typowo słabszą z powodu niedoinformowania lub braku doświadczenia, nie przystaje do specyfiki profesjonalnego obrotu zabytkami, w którym taki profil nabywcy stanowi nie standard, lecz wyjątek. Na profesjonalnym rynku sprzedaży antykwarycznej lub aukcyjnej nabywca korzysta ze specjalistycznych ekspertyz, działa jako świadoma strona transakcji. Ponadto także przewidziana w art. 8 u.s.w.s.k. sekwencyjność roszczeń nie znajduje zastosowania do zabytków. W konkluzji referentka sformułowała postulat rozbudowania katalogu wyłączeń w zakresie zastosowania u.s.w.s.k.

W przedstawionym przez dr Katarzynę Zalasinską (Uniwersytet Warszawski) referacie „Administracyjnoprawne aspekty ochrony zabytków – pytanie

o pożądany kierunek zmian?” zostały zaprezentowane argumenty przemawiające za koniecznością usprawnienia obecnego systemu prawnej ochrony dziedzictwa ze względu na przejawy jego dysfunkcjonalności. Mankamenty obecnej regulacji wykazał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 8 października 2007 r., sygn. akt K 20/07, wydanym w sprawie finansowania ratowniczych prac archeologicznych przez inwestora⁶, oraz Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej jako: ETPC) w wyroku z 29 marca 2011 r. w sprawie Potomska i Potomski przeciw Polsce (skarga nr 33949/05)⁷. Przytoczone orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego zawiera krytykę kształtowania normatywnego systemu ochrony zabytków wyłącznie za pomocą nakazów i zakazów oraz formułuje postulat położenia większego nacisku na niewładcze działania państwa, w imię równoważenia praw i obowiązków właścicieli zabytków, zwłaszcza w obliczu zarzutów braku proporcjonalności. Trafność stanowiska Trybunału Konstytucyjnego potwierdza obserwacja praktyki, w której skala ograniczeń uprawnień właścicielskich w odniesieniu do zabytku i ingerencja ze strony administracji w prawo własności zbliża sytuację właściciela zabytku do przypadku naruszenia istoty prawa własności. W sprawie zakończonej wydaniem cytowanego wyroku ETPC podstawowy zarzut także dotyczył naruszenia zasady proporcjonalności. W ocenie prelegentki w przytoczonych orzeczeniach zostały już wytyczone kierunki zmian w zakresie prawnej ochrony zabytków, które należy niezwłocznie podjąć. Zaproponowane przez nią pożądane kierunki zmian przebiegają na kilku płaszczyznach: w obszarze ustroju administracji konserwatorskiej szczególnie doniosłymi zagadnieniami są nadzór, podział kompetencji oraz potrzeba przygotowania prawniczego kadr służby konserwatorskiej; w zakresie form działania administracji zjawiskami wymagającymi aktywnej reakcji ze strony zarówno właścicieli zabytków, jak i administracji są nieefektywność nakazów i zakazów, brak monitoringu stanu obiektów objętych wpisem do rejestru zabytków oraz potrzeba prowadzenia akcji edukacyjnych; niezbędna jest ponadto redefinicja pojęcia zadania publicznego, jakim jest ochrona zabytków oraz poszukiwanie nowych rozwiązań (np. w postaci prywatyzacji zadań publicznych).

W prezentacji referatu „Poszukiwania skarbów czy poszukiwania zabytków? Między legendą a rzeczywistością” dr hab. Maciej Trzciniński (Uniwersytet

Wrocławski) podjął temat z pogranicza prawa administracyjnego, cywilnego i karnego, przyjmując za punkt wyjścia swoich rozważań motywę skłaniającą do podejmowania poszukiwań i wskazując na zalety współdziałania amatorów z badaczami profesjonalnymi. W kontekście definicji skarbu i możliwości utożsamienia jej z definicją zabytku archeologicznego referent odniósł się do definicji legalnej zabytku zawartej w art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (dalej jako u.o.z.o.z.)⁸ oraz do dyspozycji art. 189 k.c. dotyczącej znalezienia rzeczy mającej znaczną wartość materialną albo wartość naukową lub artystyczną, a także podkreślił, że pojęcie skarbu funkcjonuje także na gruncie archeologii. Charakteryzując prowadzenie poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, jako co do zasady dozwolone, na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 12 u.o.z.o.z., z uwzględnieniem wymogu uzyskania zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, referent zwrócił uwagę na niekonsekwencję ustawodawcy i rozbieżność między regulacją ustawową odnoszącą się do ogółu zabytków a regulacją rozporządzenia wykonawczego wydanego na podstawie delegacji zawartej w art. 37 u.o.z.o.z. zawężającą zakres zastosowania rozporządzenia jedynie do poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków⁹. Wskazał ponadto na rozróżnienie form prowadzenia prac poszukiwawczych w trybie badań archeologicznych oraz w trybie poszukiwań zabytków ukrytych lub porzuconych. W ramach analizy podstawowych problemów związanych z interpretacją unormowań dotyczących poszukiwania zabytków została wyeksponowana regulacja art. 111 u.o.z.o.z. uznającego za wykroczenie poszukiwanie zabytków ukrytych lub porzuconych bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, podczas gdy – zdaniem referenta – zasadny jest postulat *de lege ferenda*, by na potrzeby materii u.o.z.o.z. operować pojęciem uwzględniającym koniunkcję poszukiwania i wydobywania (prac poszukiwawczo-wydobywczych). Została także poruszona kwestia posłużenia się przez ustawodawcę w art. 36 ust. 1 pkt 12 u.o.z.o.z. nieprecyzyjnym określeniem „urządzenia elektroniczne i techniczne”. Odnosząc się krytycznie do sytuacji utrzymywania się w regulacji u.o.z.o.z. licznych niejasności, które nawet jeśli samoistnie nie generują

przestępczości, z pewnością nie sprzyjają ochronie zabytków, referent stawiał pytania o pożądany kierunek zmian, rozważając możliwość poprzestania jedynie na uporządkowaniu obowiązujących obecnie przepisów i wzmocnieniu polityki promującej prawidłowe postawy znalców zabytków. Poważne zastrzeżenia referenta dotyczyły ponadto braku prawa kolekcjonerskiego w Polsce oraz zaniedbań w zakresie popularyzowania wiedzy na temat warunków przekazywania obiektów zabytkowych do zbiorów muzealnych.

Marcin Sabaciński (Narodowy Instytut Dziedzictwa) zaprezentował referat zatytułowany „Kilka uwag o realizacji przepisów ochrony zabytków w Polsce. Problemy praktyczne”, poświęcony sygnalizacyjnej charakterystyce zagadnień, które ujawniają szczególne trudności w stosowaniu w praktyce regulacji prawnej ochrony zabytków, wymagające pilnego poszukiwania środków zaradczych. W swoim wystąpieniu referent omówił funkcje ewidencji zabytków nieruchomości, wskazując, że jest ona podstawową informacją na temat zasobu zabytkowego kraju, dostarcza danych niezbędnych do objęcia zabytków ustawowymi formami ochrony, stanowi fundament opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz konstruowania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy, a tym samym warunkuje działanie służb konserwatorskich. W kontekście przewidzianych w art. 28 u.o.z.o.z. obowiązków spoczywających na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także unormowanej w art. 113 u.o.z.o.z. odpowiedzialności karnej za ich niewypełnienie referent krytycznie odniósł się do występującej na gruncie obecnego stanu prawnego sytuacji, w której brak systemu powiadamiania właściciela lub posiadacza zabytku obejmowanego wpisem do ewidencji zabytków o uzyskaniu przez zabytek statusu obiektu chronionego bezpośrednio przekłada się na skuteczność prawnej ochrony zabytków, prowadząc niejednokrotnie do nieświadomego niszczenia ich zasobu. Wspomniano również o kwestii ewidencji zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich (art. 22 ust. 6 u.o.z.o.z.). Szczególną uwagę prelegent poświęcił perspektywom dotyczącym funkcjonowania ewidencji nieruchomości zabytków archeologicznych (stanowisk archeologicznych). Nawiązując do prowadzenia nieinwazyjnych badań archeologicznych,

wymagającego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków¹⁰, przedstawił problemy praktyczne związane z realizacją badań powierzchniowych szerokopłaszczyznowych w ramach prowadzonego od 1978 r. ogólnopolskiego programu badawczo-konserwatorskiego „Archeologiczne zdjęcie Polski”¹¹. Przytoczył również bulwersujący przypadek wyburzenia w czerwcu 2011 r. wpisanego do ewidencji zabytków pałacyku przy ul. Zgierskiej 213 w Łodzi, który stanowił asumpt do rozszerzenia z inicjatywy Ministra Sprawiedliwości harmonogramu szkoleń prowadzonych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury o tematykę wykładni przepisów u.o.z.o.z.¹² Ponadto referent naświetlił szczególne problemy techniczne i organizacyjne wiążące się z przeprowadzaniem kontroli przez wojewódzkich konserwatorów zabytków.

Wystąpienie Piotra Lewandowskiego (Muzeum Eksploracji), zatytułowane „Problem ochrony prawnej zabytkowych militariów. Uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*”, dotyczyło krytycznej oceny obowiązującej regulacji prawnej i wadliwości systemu ochrony zabytków w odniesieniu do obiektów związanych z wojskowością. Tłem rozważań poświęconych ochronie militariów referent uczynił regulację nieobowiązującej już ustawy o ochronie dóbr kultury¹³, k.c. oraz u.o.z.o.z., jak też europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego z La Valetty¹⁴. Przedstawił argumenty przemawiające na rzecz kwalifikacji pochodzących z okresu I i II wojny światowej militariów jako zabytków ruchomych niearcheologicznych i stosowania do nich art. 6 ust. 1 pkt 2 lit. c u.o.z.o.z. zamiast art. 3 pkt 4 u.o.z.o.z. Według referenta z punktu widzenia interesu społecznego pożądane jest nabywanie własności zabytków przez konkretnych inwestorów prywatnych. W trakcie prezentacji obszernie zilustrowane zostały przykłady dotyczące sprzedaży i wywozu zabytkowych wraków transporterów pancernych oraz niszczenia fortyfikacji. Referent sformułował postulat wprowadzenia funduszu kultury na potrzeby zabezpieczenia muzealiów oraz dokonania reformy w zakresie struktur i kompetencji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Referat dr. Kamila Zeidlera (Uniwersytet Gdański) „Pytanie o status prawa ochrony dziedzictwa kultury” został poświęcony rozważaniom metodologicznym. Punktem wyjścia był dychotomiczny podział prawa na publiczne i prywatne, w którego ramach

następnie dokonał się stabilny i zasadniczo historycznie utrwalony podział na gałęzie prawa, a z nich zostały wyłonione subsydiarne i autonomiczne dziedziny prawa. Ze względu na własny przedmiot regulacji prawa ochrony zabytków należy uznać za interdyscyplinarną (obejmującą bowiem elementy z dziedziny prawa konstytucyjnego, administracyjnego, cywilnego, karnego) autonomiczną dziedzinę prawa, posługującą się narzędziami właściwymi dla wyróżnionych wyżej gałęzi prawa. Zdaniem prelegenta ograniczenie charakterystyki prawa ochrony zabytków do jednej gałęzi prawa należy oceniać w kategoriach błędu metodologicznego. W kontekście doniosłości prawa ochrony zabytków jako dziedziny prawnej referent, nadając swej wypowiedzi formułę swoistego manifestu, zaapelował o stworzenie – ponad funkcjonującymi obecnie na zasadzie „unii personalnej”, ale niewystarczającymi działaniami poszczególnych instytucji zaangażowanych w ochronę dziedzictwa – „unii dydaktycznej” w celu wprowadzenia problematyki ochrony zabytków do programów studiów akademickich na kierunkach prawnych. Aktualność potrzeby awansowania prawa ochrony dziedzictwa do rangi dyscypliny uniwersyteckiej potwierdzają liczne konferencje naukowe organizowane w różnych ośrodkach akademickich, wzrost zainteresowania studentów problematyką prawnej ochrony zabytków oraz sukcesywnie poszerzający się dorobek literatury przedmiotu z tej dziedziny.

W trakcie drugiej sesji konferencji prof. dr hab. Tadeusz Widła (Uniwersytet Śląski) wygłosił referat „Sygnatura w procesie atrybucji obrazu”, w którym zaprezentował przykłady sygnatur wykorzystywanych nie tylko dla oznaczania dzieł malarskich, przybierających – wbrew sugestii wynikającej z etymologii pojęcia – także formy inne niż pisemna. Referent zwrócił uwagę na specyfikę wyceny sygnowanych dzieł sztuki, co wiąże się ze szczególnym narażeniem ich i podatnością na działania przestępcze w zakresie fałszerstw. Szczególnie problemy natury prawnej są związane ze zjawiskami postsygnowania i przesygnowania. Istotne znaczenie mają eksperckie badania identyfikacyjne sygnatur prowadzone, również w ramach postępowań sądowych, na potrzeby rozstrzygnięć atrybucyjnych. Znamienne okazuje się, że kompleksowe ekspertyzy techniczne i pismoznawcze dotyczące sygnatur rzadko są wykonywane na zamówienie kolekcjonerów, domów aukcyjnych czy organów ścigania, a części

realizowane w ramach badań naukowych. Zespół przyczyn wpływających na tę sytuację obejmuje przede wszystkim względy finansowe, a także problemy związane z bezpieczeństwem obiektów przekazywanych do ekspertyzy, zwłaszcza w kontekście przeszkód w zakresie skutecznego zawarcia umowy ubezpieczenia w sytuacji wątpliwości co do autorstwa dzieła.

Referat prof. dr. hab. Wiesława Pływaczewskiego (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), „Pranie pieniędzy na rynku dzieł sztuki – skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania”, obejmował omówienie krajowych i międzynarodowych regulacji prawnych dotyczących procedury prania pieniędzy oraz typowych sposobów działania przestępczego. Referent scharakteryzował obszary, w których występuje zjawisko transferu wartości majątkowych bezprawnego pochodzenia na rynku dzieł sztuki, wymieniając wśród nich aktywność syndykatów narkotykowych, terroryzm, nielegalny rynek nieruchomości oraz grabieże wojenne. Wyeksponował także problem powiązania procedury prania pieniędzy z przestępczością zorganizowaną. Jako potencjalny obszar prania pieniędzy na rynku dzieł sztuki wskazał też usługi świadczone w ramach tzw. *art banking*, obejmujące profesjonalne doradztwo inwestycyjne w zakresie kolekcjonowania dzieł sztuki. Referent skupił się na prezentacji systemu przeciwdziałania zjawisku prania pieniędzy na rynku dzieł sztuki w perspektywie światowej, europejskiej i polskiej, zwracając uwagę na działania Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej (Interpol), Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC), Europejskiego Urzędu Policji (Europol), a także włoskiego Oddziału Karabinierów ds. Ochrony Dziedzictwa Kulturowego (*Comando Carabinieri per la Tutela del Patrimonio Culturale*) czy francuskiego *Office Central de lutte contre le trafic des Biens Culturels* (OCBC), jak również – na gruncie krajowym – Centralnego Biura Śledczego, Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji i funkcjonującego w jego strukturze Krajowego Zespołu do walki z przestępczością przeciwko Dziedzictwu Narodowemu, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego oraz Generalnego Inspektora Nadzoru Finansowego w zakresie monitorowania przepływu środków finansowych.

Problematykę „Współpracy międzynarodowej policji w zakresie zwalczania przestępczości przeciwko

zabytkom” przedstawił w swoim referacie naczelnik Wydziału ds. Przestępczości Kryminalnej Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji mł. insp. Jan Mikołajczak. Referent przybliżył strukturę organizacyjną i system działania poszczególnych jednostek Komendy Głównej Policji w dziedzinie walki z przestępczością przeciwko dziedzictwu, a także współpracę z podmiotami pozapolicyjnymi. Zwrócił uwagę na osiągnięcia związane z zabiegami na rzecz rejestracji w bazie danych, prowadzonej przez Interpol, utraconych w Polsce dóbr kultury, a także wymianę doświadczeń podczas szkoleń i staży organizowanych w zagranicznych instytucjach kultury lub jednostkach policji. Zaakcentował także wkład i zaangażowanie Komendy Głównej Policji w pomoc w pierwszej fazie starań podejmowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego o odzyskanie zakwalifikowanego jako polska strata wojenna obrazu A. Gierymskiego¹⁵ oraz skuteczną współpracę Krajowego Zespołu do walki z przestępczością przeciwko Dziedzictwu Narodowemu Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji i Komendy Stołecznej Policji oraz funkcjonariuszy Wydziału Kryminalnego Komendy Powiatowej Policji w Giżycu w zakresie czynności operacyjnych i procesowych w sprawie dzieł sztuki skradzionych we Francji i przewiezionych do Polski¹⁶.

Radca Wydziału ds. Przestępczości Kryminalnej Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji mł. insp. Mirosław Karpowicz wystąpił z referatem „Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom”, w którym przedstawił specyfikę nielegalnego obrotu obiektami zabytkowymi, ilustrując swoje omówienie prezentacją mapy Polski z wyeksponowanymi punktami dokonywania przestępstw przeciw zabytkom. Referent odniósł się do regulacji kodeksu karnego (dalej jako: k.k.)¹⁷ dotyczącej przestępstwa polegającego na używaniu w czasie działań zbrojnych niezgodnie z prawem międzynarodowym znaku ochronnego dla dóbr kultury – tzw. błękitnej tarczy (art. 126 § 2 k.k.), a także do przestępstw przeciwko mieniu uregulowanych w art. 294 i 295 k.k., zwracając uwagę, że zasadniczym mankamentem przytoczonej regulacji jest nieobjęcie zakresem jej zastosowania przypadków kradzieży z włamaniem stanowiących w praktyce dominujący sposób dokonywania zaboru dzieł sztuki. W jego ocenie pożądane okazuje się ponadto częstsze stosowanie dyspozycji art. 295 k.k. W kontekście

regulacji karnoprawnej zawartej w u.o.z.o.z. referent zaakcentował rolę czterostronnego porozumienia zawartego 3 listopada 2004 r. pomiędzy Ministrem Finansów, Ministrem Kultury, Komendantem Głównym Policji i Komendantem Głównym Straży Granicznej w sprawie współdziałania w zwalczaniu nielegalnego wywozu za granicę lub przywozu z zagranicy zabytków przewidującego wzajemną pomoc w zakresie czynności kontrolnych, wymiany informacji oraz szkolenia i wymiany doświadczeń¹⁸. Poruszył także problematykę kontroli operacyjnej dokonywanej na podstawie art. 19 ust. 1 ustawy o Policji¹⁹ oraz art. 237 § 1 kodeksu postępowania karnego²⁰.

W referacie „Bazy danych skradzionych i nielegalnie wywiezionych dóbr kultury jako element systemu ochrony dziedzictwa kulturowego” Olgierd Jakubowski (Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów) scharakteryzował rodzaje baz danych wyróżniane wg kryterium dostępności, zasięgu terytorialnego, statusu podmiotu prowadzącego bazę. Spośród funkcji realizowanych przez bazy danych zostały wymienione: identyfikacja odnalezionych dóbr kultury, wykorzystanie danych zawartych w bazach przez uczestników obrotu w zakresie handlu dziełami sztuki, a także pozyskiwanie informacji na potrzeby postępowania karnego (zwłaszcza w odniesieniu do przestępstwa paserstwa) i postępowania cywilnego (szczególnie w sprawach dotyczących nabycia od nieuprawnionego lub zasiedzenia, w których zarzut zaniechania obowiązku zweryfikowania stanu bazy może stanowić przesłankę wykazania braku dobrej wiary). Referent zwrócił uwagę na zagrożenia związane z próbami wprowadzenia do obrotu skradzionych dzieł sztuki lub nielegalnego ich wywozu za granicę, które wynikają m.in. z ograniczenia kontroli granicznej w strefie Schengen, skutkującego utrudnieniami w monitorowaniu przepływu dzieł sztuki między państwami członkowskimi Unii Europejskiej, a także z problemami praktycznymi w zakresie kontroli podmiotów wyspecjalizowanych w obrocie dziełami sztuki. Wśród przykładów baz danych wymienił zinformalizowane bazy policyjne prowadzone na stronie internetowej Komendy Głównej Policji, Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie, a także bazę skradzionych dzieł sztuki prowadzoną przez Międzynarodową Organizację Policji Kryminalnej (Interpol) oraz bazę *The Art Loss Register (ALR)*²¹. Szczególną uwagę

poświęcił półotwartej bazie danych działającej w ramach krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem²² oraz planom stworzenia nowej bazy danych krajowego rejestru utraconych dóbr kultury przewidzianego w rozdziale 2a projektu ustawy o rzeczach znalezionych oraz o zmianie niektórych innych ustaw²³.

Przekrojowy charakter problematyki poruszonej w wystąpieniach objętych programem konferencji świadczy o doniosłości bieżących wyzwań związanych z usprawnieniem systemu prawnej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz o pilnej potrzebie podjęcia działań na rzecz wypracowania rozwiązań zarówno normatywnych, popularyzatorskich, jak i w zakresie praktyki obrotu zabytkami, które gwarantowałyby urzeczywistnienie założeń polityki ochrony

dziedzictwa oraz współczesnej doktryny konserwatorskiej. Perspektywa publikacji poszczególnych referatów w formie materiałów pokonferencyjnych na łamach czasopisma naukowego „Przegląd Prawa i Administracji” (Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego) jest szczególnie istotna z punktu widzenia szerokiego kręgu odbiorców, w tym zarówno reprezentantów środowiska akademickiego, jak i praktyków, dla których tego rodzaju kompendium może stanowić źródło inspiracji w poszukiwaniu środków zaradczych wobec problemów praktycznych towarzyszących stosowaniu regulacji prawnych z zakresu ochrony zabytków. ■

Bogna Kaczorowska, doktorantka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Przypisy

- Regulamin dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej stanowiący aneks do konwencji dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej podpisanej w Hadze dnia 18 października 1907 r. (Dz.U. z 1927 r. nr 21, poz. 161).
- Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r. (Dz.U. z 1920 r. nr 35, poz. 200).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. nr 141, poz. 1176 z późn. zm.).
- Por. art. 535¹ Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz. 93 z późn. zm.).
- Por. art. 1 ust. 1 *in fine* u.s.w.s.k.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 października 2007 r., sygn. akt K 20/07 (Zbiór Urzędowy OTK 2007, nr 9A, poz. 102; Dz.U. nr 192, poz. 1394), z głosami aprobującymi M. Trzczińskiego („Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego”, 2008, nr 2, s. 167-174) i K. Zalaśińskiej („Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa”, 2008, nr 2, s. 57-68) oraz głosem częściowo krytyczną M. Dreli („Państwo i Prawo” 2008, nr 11, s. 138-142).
- Baza orzeczeń ETPC (HUDOC Database): <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?action=html&documentId=883643&portal=hbk&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>. Por. też m.in. D. Sześciło, *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 29 marca 2011 r. w sprawie Potomska i Potomski v. Polska (skarga nr 33949/05)*, „Samorząd Terytorialny”, 2011, nr 9, s. 81-83.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).
- Por. § 1 ust. 1 pkt 8 Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. nr 165, poz. 987) (dalej jako rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich...).
- Por. art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. oraz § 1 ust. 1 pkt 9 rozporządzenia w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich...
- Por. <http://www.nid.pl/idm,185,archeologiczne-zdjecie-polski.html>.
- Por. informację rzecznika prasowego Ministra Sprawiedliwości J. Dębek z 13 lipca 2011 r., *Ochrona i opieka nad zabytkami – dodatkowe szkolenia dla sędziów i prokuratorów*, tekst dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/informacje/news,3374,ochrona-i-opieka-nad-zabytkami--dodatkowe.html>.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz.U. z 1999 r. nr 98, poz. 1150 z późn. zm.).
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego podpisana w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz.U. z 1996 r. nr 120, poz. 564).
- Por. informację z 29 lipca 2011 r., *Pomarańczarka odzyskana*, zawartą na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/pomarańczarka-odzyskana-2151.php?searchresult=1&sstring=Gierymski>. Zob. też E. Rogowska, *Żydówka z pomarańczami*, „Cenne, Bezcenne, Utracone”, 2011, nr 3 (68), s. 3-5.
- Por. informację z 21 listopada 2011 r., *Odzyskano antyki skradzione we Francji*, zamieszczoną na stronie internetowej serwisu Policja.pl: http://www.policja.pl/portal/pol/1/72135/Odzyskano_antyki_skradzone_we_Francji.html.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
- Porozumienie z dnia 3 listopada 2004 r. pomiędzy Ministrem Finansów, Ministrem Kultury, Komendantem Głównym Policji i Komendantem Głównym Straży Granicznej w sprawie współdziałania w zwalczaniu nielegalnego wywozu za granicę lub przywozu z zagranicy zabytków (Dz.Ur. Komendy Głównej Policji nr 21, poz. 135). Zob. też P. Ogrodzki, *Porozumienie w sprawie zwalczania przemytu zabytków*, „Cenne, Bezcenne, Utracone”, 2005, nr 1/2 (42/43), s. 59-60.

- 19 Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2007 r. nr 43, poz. 277 z późn. zm.).
- 20 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. nr 89, poz. 555 z późn. zm.).
- 21 <http://www.artloss.com/>.
- 22 Por. art. 23 u.o.z.o.z. oraz § 20 pkt 4 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. nr 113, poz. 661).

Od 2005 r. wykaz jest dostępny na stronie internetowej: www.skradzonezabytki.pl. Zob. też P. Ogrodzki, *Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych niezgodnie z prawem*, „Cenne, Bezcenne, Utracone”, 2005, nr 1/2 (42/43), s. 56-58.

- 23 Projekt ustawy o rzeczach znalezionych oraz o zmianie niektórych innych ustaw przyjęty przez Komitet Rady Ministrów w dniu 6 maja 2011 r. i rekomendowany Radzie Ministrów. Tekst projektu dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-cywilne/>.

Summary

All-Polish conference “Contemporary problems of cultural heritage legal protection”, Wrocław, 28th November 2011

The All-Polish conference ‘Contemporary problems of cultural heritage legal protection’, organized by the Department of Forensic Sciences of the Law, Administration and Economy Faculty of the University of Wrocław, was held on 28th November 2011 in Wrocław. The programme of the event was concentrated on the current challenges concerning the need for

improvement of the system of monuments legal protection, in the normative sphere, as well as in the practice of art-works market. The conference was attended by representatives of academic community, cultural institutions, as well as law enforcement bodies. The debate was a forum for the exchange of views and remarks on practical problems connected with the application of legal regulations on monuments protection and gave the opportunity to put forward some *de lege ferenda* proposals regarding the domain of administrative, civil and penal law. The participants of the conference had an occasion to visit an exhibition entitled: ‘Police in the protection of national heritage’, devoted to the achievements of Polish law enforcement bodies in the field of combating crimes against the national heritage.